

æstimabitur talis, qualis occulte interius est, scilicet quod delinquit in animam suam. » Verum Græcum πλημμελήσει non significat, talem reputari, sed peccare. Unde

Secundo, alii, insuper habebitur, id est, inquit, pejus indies navesit et habebitur. Aut insuper habebitur, id est, præterea capiatur et tenebitur, q. d. Qui peccat, non tantum in animam suam peccat, sed et insuper peccato suo habebitur, id est, capiatur et tenebitur, ejusque vinculis constringetur.

Tertio, Palacius : Græce, inquit, est inundabit, id est, erit in modum undæ et fluitantis aquæ, quam scilicet levis aurâ movet. Talis est, qui ex levi rumore a bona amici opinionem movetur. Verum Græcum πλημμελήσει non significat inundabit. Videtur ipse, vel ejus Græcus anagnostes legisse πλημμυρίσει, id est inundabit : πλημμυρίσει enim est inundatio, æstus maris. Unde Virgilius lib. III Æneid. : « Plemyrium undosum. »

Quarto, proprie et genuine, q. d. Qui cito credit, levis est corde; at qui peccat et delinquit in animam suam, hic insuper, id est, supra numerum habebitur, quasi qui frustra sit in orbe. Ita Palacius et Pineda in Job. cap. xxx, 2, q. d. Hic habebitur supernumerarius, supervacuum, frustraneus, otiosus, iners, inutilis, imo noxius, et pondus inutile terræ, juxta illud :

Nos numerus sumus, et fruges consumere nati.

Peccator enim inutilis est sibi, aliis totique mundo; nulli enim quid boni facit, sed omnibus grave malum peccando creat. Talis præsertim est levis qui cito credit, dicit, detrahit, de quo sermo recessit et sequitur. Hic enim nullus est frugis, nullius usus. Quis enim levi fidat? quis futilli utatur? Qui enim animæ suæ, id est sibi, æque ac proximo injurius est, cui bonus erit? Quare si de tali rogeris: Quis ille est? respondebis: Est unus insuper, est auctarium mensæ, est qui turbæ auget numerum, est eiphra, est umbra. Sicut enim umbra sequitur corpus, sic ille sequitur dicentem et detrahentem, illi applaudit, et cum illo mutatur in omnem ventum. Unde Syrus vertit, qui credit cito, amens est; qui peccare facit animam suam, quis justificabit eum? Id ita esse liquet ex Græco πλημμελήσει, quod alii vertunt, errabit, peccabit; Noster vero sagaciter ad verbum vertit incurius, deses, iners erit et habebitur : πλημμελήσει enim dicitur quasi πλέον μέλειται, id est, sine cura, ut idem sit quod ἀμέλειται; aut a πλέον μέλειται, videlicet quod injuria posteriore meliore cura, ut habet proverbium, sit sarcienda; velut μετόνοια a μετάνοια. Unde delictum per incogitantiam, incuriam, et inertiam commissum, vocatur πλημμελήσει, uti dixi Levit. cap. vii, 1. Hinc et cap. præced. vers. 27 : « Et in diebus delictorum, inquit, attendet ab inertia, » Græce πλημμελήσει. Forte etiam Noster pro πλημμελήσει, legit πλέον ἔχει vel ἔχειται, id est, plus, amplius, insuper erit vel habebitur.

Denique hoc sensu ad insuper usurpat Papinianus leg. Sunt personæ, ff. de Relig. sumpt. fin. ubi cum agit de sepultura in proprio fundo, ejus usufructus alicujus esset, alteri danda, quod stricto jure non poterat, ait: « Propter publicam utilitatem, ne insepulta cadavera jacerent, strictam rationem insuper habendam (id est, contemnendam, tanquam supervacaneam rejiciendam), quæ nonnunquam in ambiguis religionum questionibus omitti solet. »

In hanc gnomen lepidum vulpis et corvi apologum scripsit Cyrillus, lib. I Apologorum moral. cap. xiii, cujus titulus Sis ad audiendum veloci, ad credendum tardior. « Ad vulpem, inquit, absconditam famescentem, cum amicus corvus non minus sibi quam illi compatiens, gallinas in securo manentes fraudis vi studeret adducere; ad eas se contulit, et salutatione prodicionis proposita dixit: Affero vobis nuntium lætissimum, quoniam vulpes monialis facta est, et deposuit feritatem: venite de cætero securæ, et videte id quod est mirabile, quoniam in oratorio velata vulpes cantat Horam devotis laudibus vespertinam. Mox illæ cordis levitate credentes, cum pergerent, inventum gallum secum ducere conabantur. At ille mira dotatus intelligentia, quantocius verbi dolum percipiens, uxoribus suis dixit: Audite me, insensatæ et credulæ. Quo enim tenditis, nisi duce fraudis in mortem? Nempe si in corvo fore creditis veritatem, et speratis de vulpe bonitatem, lucem putatis esse tenebras, et in vitiis inesse virtutem. Sed hoc impossibile est, quoniam splendor solum de lumine rutilat, et virtutis stilla de vena bonitatis tantum distillat. Non audistis adhuc, ut video, sententias sapientum. Veloci siquidem aure audiendum est, et gravi corde credendum. » Deinde ostendit quæ et quibus credere oporteat, quibus non: « Revera, inquit, minus provide amico et inimico pariter creditur, cum amore et odio lingue libra fallacis affectionis pondere in obliquum trahatur. Verum nulli securius quam amico de malis, et inimico de bonis accommodatur auditus. De te vero nunquam credas inimico tuo in æternum. Quia si bene dicit, sophista est, de bono tendens ad malum; si maledicit, facit quod suum est. » Subdit deinde, non esse credendum multiloquo, delatori, mendaci et fallaci, nec iracundo, ac deinde subdit: « Nulli minus quam tibi de bonis credas; naturaliter enim laudem appetimus, et majora de nobis communiter æstimamus, etc; tantum credendum est quod fieri potest, atque conveniens est. » Unde concludit, « quod fallaci credere corvo stultum est, et omnino dementia vulpem deposita feritate cantare velatam. Hoc enim vulpinæ caudæ non convenit, et omnino veritas a circumstantiis ipsius dissentit. Quandoquidem igitur multa cautela in credendo adhibenda est, et rei veritas omni diligentia inquirenda; certe stultissimum est cito credere, et periculosum post

rem credulitatem citius moveri. Quibus dictis, dimisso corvo, gallum gallinæ secutæ sunt. »

5. QUI GAUDET INIQUITATE, DENOTABITUR: ET QUI OBIT LOQUACITATEM, EXSTINGUIT MALITIAM. — Pro iniquitate Complutenses legunt κακία, id est malo habitu, vel mala actione; unde vertunt, qui lætatur male agendo, condemnabitur; at resistens voluptatibus, coronat vitam suam. Sic et Tigurina, qui gaudet mala habitudine (Vatablus, qui corpus supra modum macerat), meretur reprehensionem; qui vero voluptatibus resistit, coronat vitam suam. Romana vero legunt καρδία, vertuntque, qui gaudet corde, denotabitur; et qui odit loquacitatem, minuit malitia. Noster et alii legunt πορνία, id est iniquitate, malitia. Vides hic ut Græca varient, ac proinde standum esse Latine Vulgatæ, in quam omnia exemplaria consentiunt. Sensus ejus ergo est: « Qui gaudet iniquitate, » ac præsertim iniqua loquela et detractio, « denotabitur, » id est, vituperabitur et condemnabitur (hoc enim significat Græcum καταρωσθήσεται. Unde Syrus vertit, qui lætatur de malo, erit confractio vel præda sui); qui vero odit loquacitatem, ideoque impedit detractioem, exstinguit malitiam, id est, sopit multa mala, puta lites, odia, rixas, cædes, quæ ex loquacitate, dicitate et maledicentia oriuntur: lingua enim est universitas iniquitatis, ait S. Jacobus cap. iii epist.

Quod vero in medio Noster intexit: « Et qui odit correptionem, minuetur vita, » significat eum qui ita amat iniquitatem et loquacitatem, ut nolit ab eo qui eam detestatur, corripitur, brevis fore vitæ, quia Deus eum puniet immatura et cita morte: ideo enim odit correptionem, quia vult in sceleribus suis perseverare, in eisque obstinatus est. Deus autem obstinatos, ceu gigantes, siderare et fulminare solet. Id sæpe facit, at non semper; sed tum in futura vita acrius puniet. Adde, iniquitas, id est, injuria quæ detrahendo vel lædendo proximo irrogatur, sæpe morte punitur et vindicatur, vel a iudice, vel a læso, vel ab ejus cognatis, qui lædentem vel necant, vel in eas angustias redigunt, ut miseris et quæreore contabescat. Unde S. Athanasius, Apolog. pro fuga sic legit et citat: « Tollentur immaturæ animæ impiorum. »

Ambrosius pro minuetur vita, opinatur legendum minuet vitia, sicque exponit: « Qui odit correptionem, » id est detractioem, « hic minuet vitia, » quæ ex detractioem nascuntur, ut idem sit cum eo quod sequitur: « Et qui odit loquacitatem, exstinguit malitiam; » quasi ex alia versione hæc duæ partes conjunctæ, et in unum conflata sint. Verum tam hæc lectio est contra communem codicum fidem, quam ejus expositio contra communem hominum sensum. Quis enim per correptionem intelligat detractioem? Complutenses et alii nonnulli addunt, qui continens est lingua, aut vel difficili, Græce ἀμύχρη; Romana, inexpugna-

bili; Vatablus, moroso, inopportuno, perveraci; alii legunt ἀμύχρη, id est citra rixam et pugnam, hoc est, pacifice cuius convivet. Unde Tigurina vertit, qui lingue temperat, etiam difficili conviverit.

6. QUI PECCAT IN ANIMAM SUAM, FOENITEBIT: ET QUI JUCUNDATUR IN MALITIA, DENOTABITUR. — Hoc est, notam infamiæ et censuram judicii subibit, id est condemnabitur, ut paulo ante dixi.

Hic ergo sunt tres peccati vermes, qui illi quasi pomo vetito innascuntur, scilicet penitentia, infamia, condemnatio. Idem pene dicit hic quod vers. præced.: unde hic versus in Græco et Syro jam deest. Nota ad gaudet et jucundatur. Justi enim aliquando ex fragilitate peccant, sed illico dolent, gemunt, suspirant; at vero improbi et reprobi peccant ex malitia, in eaque velut sues in luto voluntantur et jucundantur, ideoque condemnantur. Magnum ergo prognosticum suæ reprobationis et damnationis futuræ habet, qui in suo scelere gaudet.

7. NE ITERES VERBUM NEQUAM ET DURUM, ET NON MINORABERIS. — Primo, simpliciter, q. d. Si dixisti proximo « verbum nequam et durum, » puta iracundum, minax, mordax, detractorium, calumniosum, noli illud iterare, ac per hoc non minoraberis, nec in honore, nec in quiete, nec in amicitia, nec in cæteris bonis; sed potius hæc omnia tutaberis et augebis, si verbum nequam et durum a te prolatum revoces et retractes, aut excuses, mitiges et emollias, vel verbis blandis, vel ipso silentio. Dum enim non repetis verbum durum, videris de eo penitere, illudque non ex animo, sed ex lapsu lingue dixisse. Sin repetas, ex maligno animo id dixisse censeberis, ac proinde amicum amittes, et malignus iudicaberis. Secundo, et magis genuine, q. d. Si audisti « verbum nequam et durum, » id est, injuriosum proximo tuo, noli illud aliis narrando iterare, id est, iterum referre, spargere et propalare, ac per hoc non minoraberis, sed accresces per opinionem prudentiæ, discretioem et charitatis.

Hunc sensum exigunt Græca, nunquam iteraveris verbum, et nihil tibi erit in diminutione, id est, ut Romana, nunquam iteres verbum, et nihil tibi minuetur; Tigurina clare, ne quid tibi dictum effutias alteri, ut ne quid detrimenti capias; Syrus, qui repetit verbum, amens est. In æternum non repetas verbum, et nemo tibi improperebit; alii, ne unquam sermonem iteres, et nihil tibi incommodabitur.

Nota: Iterare verbum Hebr. idem est quod detrahere, quia qui detrahit vitia alterius, quæ audit, iterum aliis et aliis narrat, spargit et propalat; quin et nonnulla amplificat, immutat et alterat, id est, aliter quam auditivus narrat. Sicut enim aqua dum per venas æris, vitrioli, ferri transit, colorem et saporem mutat, ac sapit æs, vitriolum, ferrum: sic pariter idem verbum, eadem historia et narratio dum per varia corda et

ora transit, suam formam et speciem mutat, ut videatur non esse eadem, sed alia, quia quisque pro suo conceptu et affectu eam, dum enuntiat, efformat et immutat: Hebræum enim שנה *scana* significat iterare, mutare, variare, alterare. Sic *Proverb. xvii*, vers. 9 (quo hic alludit Siracides), ait Salomon: « Qui celat delictum, quærit amicitias: qui altero sermonem repetit (Hebraice, *iterans in verbo*; Chaldeus, *qui repetit sermonem*; alii, *qui mutat verbum*; Pagninus, *qui impropertat*), separat cœderatos. » Et cap. xxiv, 21: « Cum detractoribus (Hebr. שונאים *scanim*, id est *iteratoribus*; Cajetanus, *cum mutatoribus*) non commiscearis. » Huc facit proverbium Arabicum, *Centur. 2*, num. 3: « Qui denuntiat tibi diffamatoria super aliquo, ipse est diffamator, » *q. d.* Obtrectator est, non solum qui motu proprio alicui detrahit, sed etiam qui alienis verbis aliquem defert, eaque iterat et propalat. Magnæ ergo sapientiæ est, audita non iterare, nec aliis enarrare, multa audire, pauca loqui, probra quæ quis audivit, in mente sua sepelire, ne foras prodeant, et magnum foetorem damnaque concitent.

Tropologie Rabanus: « Verbum nequam iterare, inquit, est post fletum committere quod rursum necesse sit flere. Iterat verbum nequam, et hoc defendere satagit quod male locutus est, qui hoc quod malitiosa mente concepit, pessimo replicat facto, cujus est certa minoratio, quia post pravum commissum nulla ejus patet emendatio. Unde Cain postquam iratus est contra fratrem suum, et eum occidere cogitavit, voce Dominica correptus est: sed quia se corrigere noluit, et verbum malitiosum, quod cogitatu conceperat, implevit facto, piaculi sui, Domino retribuente, justam recepit vindictam. »

8. AMICO ET INIMICO NOLI NARRARE SENSUM TUUM: ET SI EST TIBI DELICTUM, NOLI DENUDARE. — *Primo, q. d.* Noli cuivis passim promiscue et sine discrimine narrare arcanos animi tui sensus, conceptus, intentiones, proposita: quia si inimici tui sunt, iis abutentur, ut eos aliis prodant, itaque te perdant, vel in discrimen adducant; si amici hodie sunt, cras fieri possunt inimici, et inter amicos quoque rara est fides, rarior prudentia, rarissimum secretum. Vir ergo prudens dicat cum Isaia cap. xxiv, vers. 16: « Secretum meum mihi. » Si enim tu tuum secretum tibi proprium et intimum tacere et celare nequivisti, quomodo speres alium de tuo, id est alieno, id facturum? quod ergo alios vis tacere, ipse prior taceto; silentium quod ab aliis exigis, tibi prior impera. Unde: « Si est tibi delictum, noli denudare, » *q. d.* Si quod delictum occulte perpetrasti, noli illud etiam amico denudare, quia ille illud aliis narrabit, itaque tibi periculum famæ, vel etiam vitæ, a iudice vel a parte læsa morte plectaris, creabit. Præmittit hoc iis quæ dicet de cavenda detractio, quia qui propria delicta silere nequit, quomodo silerebit aliena? Ut ergo aliena sileat, discat primo silere propria. Præclare Seneca in

Proverbiis: « Quod tacitum esse vis, inquit, nemini dixeris, quia non poteris ab alio silentium exigere, si tibi ipse non præstas. »

Secundo, q. d. Noli cuilibet passim narrare sensus tuos, id est, quid in animo sentias de aliorum moribus, dictis, factis, scriptis, etc.; et si in cognitione tua est aliquod alterius delictum, noli illud aliis denudare. Hunc sensum exigunt Græca Complutensium, *amico et inimico* (id est, apud amicum et inimicum) *ne narres vitas alienas, et si non est tibi delictum* (id est, si sine delicto potes tacere, si scilicet non teneris ex officio aut charitate illud revelare), *non reveles*. Hinc et quidam Latini codices legunt, *si non est tibi delictum, noli denudare*, scilicet sensum tuum, sive quod scis et sentis de alieno proximi peccato; Tigurina clare, *nec apud amicum nec apud inimicum vitas alienas enunties, et si non redundat in te peccatum* (Vatablus, *si potes absque peccato facere*), *ne detegas*; Syrus, *in amico et inimico ne mentiaris; et si habes peccata, deprecare super ea, et in æternum non accusabis quempiam*.

Hanc gnomen elegantissimi columbæ et corvi apoloquo oculis subjicit Cyrillus, lib. I *Apologorum moralium*, cap. xx, cujus titulus: *Uni tantum dilectissimo, si necesse fuerit, pectus trade*. « Corvus, inquit, cum ruminaret intra se, cui sui cordis interdum posset communicare secretum, columba talia cogitantem aspiciens accessit ad eum, dicens: Quid est quod tanta meditatione cogitas, frater mi? Cui ille: Meditor certe modo (*Eccle. I, 15*), quod stultorum infinitus est numerus, et sapientum valde parvus. Quippe cogitatus ipsius cordis est intimus: nam qui revelat quod cogitat, is cor demonstrat. Quænam igitur es, ut dem et tradam tibi cor meum, charissimam vitam meam, occultissimam medullam, profundissimam radicem meam? Secretum meum mihi, quia cor meum mihi. Tunc columba, talibus auditis, adjunxit: Scio certe quod callidus es natura tua. Ob hoc ergo, frater, rogo me instruas, quibus, si necesse fuerit, secure possim tradere cor meum. Mox ille libenter annuens: Aut uni, inquit, aut nulli. Electissima enim et rara fides est; ex hac autem fit cordi vas pretiosissimum, in quo salubriter conditur: quia nec a seipso unquam dissolvitur, neque a ferro, vel alia re frangitur, nec mira ejus soliditas a subtilissimo calor aculeo pertransitur. » Id ipsum demde similitudine venæ, radicis et medullæ confirmat, dicens: « Quippe venam auream natura telluris in abditis condit, et radicem vivificam in terram profundiore, solida planta mittit, et medulla charissima in ossibus delitescit. Nimirum os sapientum in cordibus ipsorum. Quoniam hoc eis est charissimum, et ut sic celatum foret, et a corde possessum, in arca vitæ positum absconderunt. Sed cor stultorum in ore ipsorum, quia in eis of cordis tenet dominium, quoniam apertum peccus habentes et cor parvipendentes. Levi cura hoc

levius evomunt: quamobrem citissime pereunt, quia pro nihilo vitæ venam effundunt. Quibus diligenter notatis, illa sic docta discessit. »

9. AUDIET ENIM TE, ET CUSTODIET TE, ET QUASI DEFENDENS PECCATUM ODIET TE, ET SIC ADERIT TIBI SEMPER. — Græca brevius, *audivit enim te, et observabit te, et in tempore odiet te*. Juxta priorem expositionem priori versu datam sensus est, *q. d.* Amicus vel inimicus, cui narras tuos sensus et delicta, attente audiet te quasi fideliter tibi consulturus, et custodiet, id est, notabit et observabit te, ac tuos sensus et delicta simulabit se defendere et excusare; interius autem odiet te, et sic aderit tibi. Rabanus et Eusebius Pontifex, *epist. 2*, legunt, *et sic semper adhærebit tibi, q. d.* Semper adhærebit tibi quasi amicus, revera autem inimicus, cum opportunum erit, gravissime nociturus tibi. Ita Palacius: « Quotidiana, ait, experientia, glossa hujus textus est: si criminis conscium habes, illum semper vereris, et, ne trahat, pertimescis. » Huc spectat proverbium Arabicum, *Cent. 4*, num. 60: « Possidet animam suam (vel dominatur animo suo) qui occultat secretum suum ab amico suo. » Et num. 59: « Peccatus tuum dilata secreto tuo, » hoc est, « ne detege id ulli. »

Juxta secundam expositionem sensus erit similis, *q. d.* Si delicta alterius reveles alteri, ille libenter audiet te, et arridens observabit omnia tua dicta, ac videbitur tuum hoc detractioem et revelationis secreti peccatum defendere vel excusare, dicens te justas revelandi causas habere, et se gaudere quod illi hæc narres, quibus ipse ad suum et aliorum commodum usus sit; revera autem te ut detractorem et secreti revelatorem odio prosequatur, et sic aderit tibi semper, simulans se amicum, sed revera inimicus, uti suo tempore declarabit. Quocirca verum est illud: « Detractor multos sui experitur detractores, et talione punitur. » Unde Syrus vertit, *non accusabis quemquam, ne qui te audit odio habeat te, et tanquam maleficum reputet te*; et Tigurina, *audiet enim ille, et aversabitur te, perque occasionem suam in te odium ostendet*. Huic secundæ expositioni favet quoque id quod sequitur: « Audisti verbum, » etc. Posset quoque *defendens peccatum* sic accipi, *q. d.* Audiens volet peccatum amici, quod tu detrahendo accusas, defendere, ideoque te ejus accusatorem odiet, tibi que jugiter obstrepet. Idque magis congruum videtur.

10. AUDISTI VERBUM ADVERSUS PROXIMUM TUUM? COMMORIATUR IN TE, FIDENS QUONIAM NON TE DIRUMPET. — Sunt nonnulli qui, cum quid mali, præsertim occulti, audierunt, illudque mente gerunt, perinde ac venenum sumpsissent, non possunt illud apud se retinere, quasi crepaturi; unde illud evomunt, et in occurrentes narrando effundunt. Hi sunt similes Eliu dicenti, *Job. xxxii, 18*: « Plenus sum enim sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi

mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas dirumpit. » Hos redarguit Siracides, dicens: « Audisti malum de proximo, retine illud, retine et sepeli in corde tuo. Ita facies, ut tibi moriatur; quare non est quod timeas illo te dirumpendum. Verbum enim malum non est toxicum, quod faciat te crepare; aut si in te est toxicum, silende et obliviscendo desinet esse toxicum. Sicut enim toxicum vis et malignitas in aqua dissolvitur et emoritur, itaque ipsum quasi mortuum vires nocendi perdit ac nulli nocet: ita prorsus malum quod audisti, si in mente tua confines, tibi morietur, ac proinde nec tibi nec cuiquam alteri noxam ullam inferet. Unde Syrus, *audisti verbum? moriatur in corde tuo, et non (erit) sicut sagitta quæ perforabit te et egredietur*; Tigurina, *sermonem adversus alterum audisti? fac tecum commoriatur, et securus esto, ut qui non dirumpat te*. Huc facit proverbium Arabicum, *Centur. 4*, num. 13: « Ne jace lapidem in velificantem, id est, ne jace verbum in hominem absentem, quia Dominus ejus audit illud, » *q. d.* Nemo potest maledicentia hominem absentem lædere, non magis quam lapide ferire eum qui in medio mari velificat; tamen Deus malitiam linguæ maledicæ ulciscitur.

Moraliter, discet hic quam prava, quamque vitanda et execranda sit detractio. « Non erit criminatorem, nec susurro in populo, » ait Dominus, *Levit. cap. xix, 16*. Et Paulus susurrones et detractores, Deo odibiles vocat *Rom. I, vers. 29*. Audi S. Hieronymum, *epist. 2 ad Nepotianum*: « Cave ne aut linguam, aut aures habeas prurientes, id est, ne aut ipse aliis detrahas, aut alios audias detrahentes. Parce a detractioe linguæ, custodi sermones tuos, et scito quia per cuncta quæ de aliis loqueris, tua conscientia judicaris; et in his ipse deprehenderis, quæ in aliis arguebas; » et S. Chrysostomum, *homil. 3 ad Populum*: « Fugiamus, dilecti, fugiamus detractioes, docti quod est totum satanicum barathrum insidiarum ejus hæc insessio; ut enim nostra negligamus, et graviores nobis reatus constituamus, in hanc nos consuetudinem diabolus duxit. » Paucis autem interjectis: « Si quis (inquit) te prætereunte stercus commoveat, hoc facientem convitio afficis: hoc fac et erga detractores; non enim commotum stercus sic foetore cartilaginem percillit, sicut aliena peccata prodita animos contristare et perturbare solent. » Eleganter vero S. Bernardus, *serm. 3 de Dedicat. Eccles.*, detractores proditoribus similes esse ait: « Prodiores (inquit) fiunt, quicumque in hoc Domini castrum inimicos ejus introducere moluntur, quales sunt utique detractores Deo odibiles qui discordias seminant, et nutriunt scandala inter fratres: sicut enim in pace factus est locus Domini, sic in discordia locum fieri diaboli manifestum est; » et *serm. 24 in Cantico*: « Detrahentem (inquit David) secreto proximo suo, hunc persequebar; nec mirum, cum id præcipue vitium charitatem, quæ Deus est, et quidem cæteris acius

impugnare et persequi cognoscatur. Omnis enim qui detrahit, primum quidem seipsum prodit vacuum charitate. Deinde quid aliud detrahendo intendit, nisi ut is cui detrahit veniat in contemptum, vel odium ipsi apud quos detrahit? Porro, quam hoc vitium sit atrox, eleganter ostendit S. Chrysostomus supra: « Detrahens (inquit), fraternas carnes comedisti, proximi carnem momordisti. Unde et Paulus terruit, dicens: Si autem vos invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini. Non infixisti dentes carni, sed anime maledixisti, improbam suspicionem infixisti, vulnerasti, innumeris affecisti malis teipsum et alios plures. » Et inferius citans Siracidem: « Hoc vero (ait) magis ridiculum est, quod, cum aliquid arcanum dixerint, rogant audientem et adjurant, ne cuiquam alteri amplius dicat, hinc declarant quod rem reprehensione dignam commiserunt. Si enim illum ut nemini dicat rogas, multo magis te priorem huic dicere non oportebat. Sed jucundum detrahere: imo jucundum non detrahere. Detrahens enim continenter anxius est, suspicatur et timet, linguam suam mandit, tremens ne forte aliis enuntiatum verbum magnum sibi periculum afferat. Audisti sermonem, ait Sapiens, adversus proximum tuum? commoriatur in te, confidens quoniam non te dirumpet. Quid est, commoriatur in te? Exstingue ipsum, defodito, ne exire permittas, oblivioni trade. Sed maxime stude nec alios quidem dicentes tolerare; quod si quando susceperis, infodito, interime dictum, oblivioni trade, ut his qui non audierint similis fias, et cum multa pace et securitate presentem transigas vitam. »

11. A FACIE VERBI PARTURIT FATUUS, TANQUAM GEMITUS (perperam aliqui legunt, *genitus*) PARTUS INFANTIS. — Græce, *propter sermonem dolet stultus, ut propter infantem quæ parit, et parturiendo cruciatur et gemit, q. d.* Stultus mox ut quid novi et occulti mali de proximo audierit, videtur cruciari et parturire ut secretum quod audivit, ceu fœtum qui ventrem ejus gravat, effundat; imo hoc studium ejus et labor enuntiandi, videtur esse quasi gemitus mulieris parturientis in dolore partus, *q. d.* Stultus ita sollicitus, ita anxius est, ita desiderat et gestit effundere secretum, sicut parturiens fœtum. Sicut enim hæc non quiescit a dolore et gemitu, donec pariat infantem: sic nec stultus pruriens se continere potest, donec occultum de proximo malum effutiat. Unde Tigurina, *pro sermone parturiet stultus, ut in partu gravida.* S. Chrysostomus in *Psal. cxi.*: « A facie verbi pariet stultus, ut a facie infantis puerpera; » Syrus, *a conspectu verbi parturiet stultus, sicut parturit parturiens a conspectu infantis, id est propter infantem, ut eo se exoneret, eumque effundat et in lucem edat.* Nota: Pro *parturit* Græce est *ἠδίζω*, id est dolet, gemit; pro quo Complutenses legunt *ἠδίζω*, id est improperebit; sed minus apte, ideoque minus germane.

Apposite comparat stultum loquentem et pandentem secreta parturienti. *Primo*, quia secretum hoc, et sententia quælibet mente quasi alvo continetur: unde vocatur conceptus, et conceptio mentis; dum vero ore promitur, *quæ* proles paritur et in lucem editur. *Secundo*, quia stultus sibi vim infert, ut secretum hoc quod tacere debebat in lucem proferat; proferre autem avit, gliscit et ardet ex mentis levitate. Idem facit parturiens fœtum enitens. *Tertio*, quia stultus importune et ante tempus suos hosce conceptus et secreta prodit et parturit; sapiens vere opportune et congruo tempore. Hanc differentiam parturitionis, sive locutionis, stulti et sapientis assignat Clemens Alexandrinus, lib. VI *Stromat.*: « Quidam, inquit, ante tempus informem et moriturum fœtum pariunt, alii expletis mensibus enituntur. Est enim tempus tacendi et tempus loquendi, » *q. d.* Stulti suum mentis conceptum præpropere effutiendo, non partu, sed abortu edunt; sapientes vero justo tempore expleto, integram vividamque proferunt mentis sententiam. Porro medici docent mulieres minus sapientes et stultas facile pati abortum, eo quod suis appetitibus agantur, eaque indiscrete comedant et faciant quæ abortum procurant, eo quod ratione suos appetitus frenare nequeant. Similiter et stultus, quia stultum loquendi pruritus regere nequit, hinc intempestive sua proloquitur, suasque sententias quasi imperfectos et immaturos fœtus per abortum edit, ideoque parturit; parturire enim est per violentiam, quæ maxima est in abortu, parere. Sapiens vero diu mente conceptam refinet sententiam, eamque lente efformat et maturat, ut plane formatam et maturam opportuno tempore in lucem edat. Stultus ergo secretum quasi prolem se discerpentem et sagittam ferientem existimat, quam nisi pariat, nisi e corde eximat, quiescere nequaquam potest. E contra prudens animus quod secretum est continet, et ab amicissimis, imo et a fratribus sibi dilectis, abscondit. Sic faciebat S. Ambrosius, qui de se et de fratre suo Satyro loquens, orat. *de Obitu Satyri*, hæc ait: « Cum omnia nobis essent nostra communia, individuus spiritus, individuus affectus, solum tamen commune non erat secretum amicorum; non quod conferendi periculum vereremur, sed ut tenendi servaremus fidem. Sane, si consilio pendenda res esset, erat semper commune consilium, non semper commune secretum. »

12. SAGITTA INFIXA FEMORI CARNIS (ita Romana; alii cum Rabano legunt, *canis*; sed eodem redit sensus; canis enim quia acuti tactus, impatiens et biliosus, illico sagittam excutit), SIC VERBUM IN CORDE STULTI. — Stultum comparavit parturienti, hinc comparat eum vulnerato, *q. d.* Sicut qui sagitta vulneratus est in femore, cujus caro est tenera, ideoque valde sensilis, illico sagittam evellet, nec quiescit donec eam excutiat: sic et stultus

verbum quod audivit, perinde ac si sagitta esset quæ eum vulnerasset, illico ex corde evellet, et ore effutit, nec quiescit donec illud propalet et in publicum efferat. Ita Syrus, *sicut sagitta quæ vulnerat coxam viri, sic verbum in visceribus stulti*; alii, *quale telum infixum in femore, talis est oratio in ventre stulti*; Tigurina, *quod telum agit defixum in femore coxæ viri, hoc sermo in stulti pectore.* Unde Apuleius, lib. *De Dogmate Platonis*: « Qui leves sunt, ait, futiles et importuni doctores, quique verbis humidis et lapsantibus defluunt, eorum orationem bene existimatum est in ore nasci, et non in pectore. » Id provenit ex debilitate cerebri et iudicii, ac ex animo angusto et minuto, qui proximi defectum, etiam minimum, non fert, nec capit. Inde enim fit, ut stultus perpetuo secretum quod audivit phantasia verset et reveset, eaque versatione se affligat et cruciet; unde, ut hac afflictione se liberet, illud effutit et enuntiat: perinde ac melancholici, dum quid tristi mente volvant quod eos affligit, ut eo se liberent, illud amicis enuntiant. Idem faciunt scrupulosi, et quivis afflictus; sed hi, si sapiunt, non nisi viris discretis et secretis, qui mederi et consolari possunt, quales

sunt confessarii virique spirituales, illud communicant; stultus vero quibuslibet, ac præsertim sui similibus, indiscretis, loquacibus, et rimarum plenis, sua enuntiat. Unde Plutarchus in *Moral.* de revelatore secreti ait: « Totus translucet, totus effluit, et nullo cogente, veluti si quæstione (in equuleo et tortura) interrogatus esset, arcana omnia manifestat. » Apposite detractionem comparat sagittationi, ac rem detractione proditam sagittæ, quia, ut ait S. Bernardus, sermone *de Triptici custodia, manus, lingue et cordis*: « Numquid non est vipera lingua detractoris? ferocissima plane, nimirum quæ lethaliter tres inficiat flatu uno. Numquid non lancea est ista lingua? Profecto et acutissima, quæ tres penetrat ictu uno. Lingua, inquit, eorum gladius acutus; gladius equidem anceps, imo triplex est lingua detractoris. » Ravet etymon sagittæ. « Sagitta enim dicitur a sagaci jactu, id est veloci ictu; pennis enim fertur quasi avis, ut celeriter mors percurrat ad hominem, » ait S. Isidorus, lib. XVIII *Origin.* cap. VIII. Talis est detractio et secreti proditio.

TERTIA PARS CAPITIS.

DE CORREPTIONE.

13. CORRIPE AMICUM, NE FORTE NON intellexerit, ET DICAT: NON FECI; AUT, SI FECERIT, NE ITERUM ADDAT FACERE. — Est occupatio. Ne quis enim ex eo quod dixit silendum esse proximi peccatum quod quis audivit, inferat: ergo sinendus est proximus peccare, et peccatum impune grassari permittendum, præoccupat, *q. d.* Ita serva secretum, ut aliis illud non enunties; ipsum tamen qui peccavit secreto corripe, tum ut ejus salutem consulas, tum ut Dei offensam et injuriam sarcias et impediās, tum ut scandalum ex proximi peccato, si in eo pergat, nasciturum avertas; mali enim remedium non est detractio, sed correctio. Dicit ergo: Cum quid mali audis spargi de amico, eum mone de sinistro rumore, qui de eo circumfertur, ne forte ipse se exeuset, et dicat se de hoc rumore nil intellexisse, addatque se nil tale fecisse, ac proinde se esse innocentem; ut innocentiam hanc suam probet, itaque famæ consulat, ac rumorem falsum de se sparsum, ac scandalum inde natum vel nasciturum sopiat et exstinguat. Sin peccatum de quo infamatur revera fecerit, amice a te correptus pœnitebit, illudque corriget et emendabit. Nominat *amicum*, quia apud inimicum et incognitum parvus sæpe est fructus correptionis, et parva spes emendationis; imo inimicus monitus ab inimico exasperatur et peiora perpetrat, quia suspicatur ex odio proficisci correptionem, utpote ab hoste prolatam, ac

proinde eam non ut medicinam, sed ut vindictam accipit, quam novo scelere, quasi vindicta, ulcisci et compensare destinat.

Secundo, per *amicum* accipe quemvis proximum: hic enim Hebr. vocatur *רֵעַ*, id est amicus, quia nobis natura conjunctus et unitus est in uno parente Adamo, et magis per gratiam unitus est in uno Salvatore Christo. Vide dicta *Levit. xix.* vers. 18. Unde quem hoc versu vocat *amicum*, vers. seq. et vers. 17. vocat proximum. Græca concisius sic habent, *corripe vel argue amicum, ne forte non fecerit; aut, si quid fecerit, ne iterum addat*; Tigurina, *objurga amicum, si quid forte minus faciat; sin fecerit, ne porro pergat facere.* Porro Eusebius Pontifex, *epist. 2.* legit: « Corripe amicum, ne forte, cum fecerit injuriam, et non intellexerit, dicat: Non feci. » Quod ego velut glossam nostri textus accipio, inquit Palacius, *q. d.* Corripe, id est, conveni amicum, quarens rationem ab eo cur te vel alios injuria affecerit. Nam ille, si non intellexit quod te injuria lædebat, respondebit: Non feci tibi injuriam, non intellexi injuriam tibi fieri; ac ita satisfaciet animo tuo. Si vero intellexit, admonitus a te, non iterum eam admittet. Huic sensui accedit Syrus, *reprehende amicum tuum, ne faciat quod malum est; si fecerit, ne addat.*

Porro, amicus amico jure amicitiae debet correptionem. Nam, ut ait Seneca in *Proverb.*: « Amici

vitia si feras, facis tua.» Rationem da S. Gregorius Nazianzenus in *Tetrastichis*.

Oculus, ait, tuetur cetera, at se non videt:
Ergo monitorem rebus in cunctis habe.
Manus requirit nam manum, pes pedem.

Quocirca S. Bernardus, serm. *de Nativitate S. Joannis*: «Arguere, ait, et increpare interdum necesse est. Ferveat ergo in nobis amor justitiæ, odium iniquitatis. Nemo fratris vitia palpet, peccata dissimulet nemo; nemo dicat: Numquid ego sum custos fratris mei? Est enim consentire, silere rem cum arguere possis: et scimus, quia similis poena facientes manet et consentientes.»

Hinc patet, qualis debeat esse correptio promi in peccatum lapsi. Correptio enim has conditiones et dotes habeat oportet. *Primo*, procedat ex amore, non ex odio; ex compassione, non ex ira et indignatione. Corripiens ergo non hostem induat, sed medicum agat, qui contra morbum pugnat, non contra infirmum, sed pro infirmo, ut eum morbo liberet. S. Augustinus, vel quisquis est auctor lib. *De Amicitia*, cap. xxvii: «Quidquid suadendum est, inquit, ab amico facilius recipiatur, et facilius retineatur; cujus magna debet esse in suadendo auctoritas, cum nec fides ei dubia, nec adulatio sit suspecta. Non solum arguendi sunt amici, sed, si opus fuerit, objugandi. Objugandus est amicus si veritatem aspernatur, et obsequiis atque blanditiis in crimen appellatur. Sed monitio acerbitate, objugatio contumelia careat.» S. Ambrosius: «Si quid vitii, ait, in amico deprehenderit, corripere occulte; si te non audierit, corripere palam. Sunt enim bonæ correptiones, et plerumque meliores quam tacita amicitia; et si lædi se putet amicus, tu tamen corripere. Tolerabiliora enim sunt amici vulnera, quam adulantium oscula. Debet amicus amico compati et condescendere, vitium ejus suum putare, corripere humiliter, compatienter. Corripiat eum vultus tristior, et sermo dejectior. Intercipiant verba lacrymæ, ut non solum videat, sed et sentiat correptionem ex amore, et non ex rancore procedere.»

Secundo, sit lenis, et dulcedine vultus ac verborum condiantur, sicut pilule amare saccharo oblinuntur, juxta illud Pauli *Galat.* cap. vi, 1: «Hujusmodi instruite in spiritu lenitatis.» Vide ibi dicta. «Si enim, ait Rabanus, disciplina adhibetur cum modestia, generat in eis (qui corripiuntur) de præteritis malis verecundiam atque poenitentiam, de futuris vero exhibet diligentiam atque cautelam.»

Tertio, fiat tempestive et opportune, quando corripiendus rite dispositus est ad correptionem amice excipiendam; quare non fiat in flagrante delicto et fervente ira: qui enim iratus corripit, similis est homini canem per aures tenenti. Sicut enim canis aures excutiens mordebit tenen-

tem, ita iratus corripientem invadet verbis asperis, et subinde verberibus. Hoc est quod monet Salomon, *Proverb.* xxv, vers. 11: «Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. Inauris aurea, et margaritum fulgens, qui arguit sapientem, et aurem obedientem.»

Porro correptio est quasi pharmacum, quod hominem passione ebrium, et quasi dementatum deebriat, sibi que et menti restituit. Quare sapiens qui corripitur, agnoscens suam esse culpam, in se convertet iram, cum stultus eam convertat in corripientem; quinimo sapiens correptus, etsi initio dolorem sentiat, mox correptionis fructum agnoscens, corripienti gratias agat, juxta illud *Proverb.* cap. xxviii, vers. 23: «Qui corripit hominem, gratiam inveniet apud eum;» Septuaginta, *gratias reportabit*. Pulchra similitudine citharæ id declarat Ivo Carnotensis, serm. 26: «Qui citharam, inquit, pulsat, certe singulas chordas intendendo cum temperat, ingratum earum sonum audire solet; at postea cum omnes tensæ et modulatæ sunt ad harmoniam, suavissimum concentum eidem reddunt. Ita etiam doctor aut Prælati, cum subditos suos vel auditores coercet, et quasi laxas citharæ chordas ad virtutis honestatis observantiam intendit, absurda sole probra et convitia ab eisdem audire; et posteaquam omnes ad honestatem et charitatem modulati sunt, ejusdem aures laude et gratiarum actione demulcent, quas prius vituperando violaverant.»

14. CORRIPE PROXIMUM, NE FORTE NON DIXERIT (quod temere, iracunde, odiose et noxie dixisse perhibetur): ET SI DIXERIT, NE FORTE ITERET. — Monuit corripiendum esse amicum qui opere peccavit; hic pari modo monet corripiendum esse eum qui verbo et sermone deliquit, sive in Deum, sive in proximum. «Ne forte,» id est *nequando*, ait Isidorus Pelusiota, lib. II, *epist.* 270, ubi similia hujus phrasid dat exempla. Idem sanxere philosophi. Cicero, lib. *De Amicitia*: «Monendi, ait, amici sæpe sunt, et objugandi.» Et paulo post: «Monere et moneri proprium est veræ amicitiae.» Quare Clemens Alexandrinus in *Pædagog.* lib. I, cap. viii: «Benevolentiae, inquit, non odii signum est reprehendere.» S. Ambrosius, lib. III *De Officiis*, cap. xvi: «Amicus, inquit, si quid in amico vitii cognoverit, debet corripere occulte: si non audierit, corripere palam.» Et S. Chrysostomus, homil. *De ferendis reprehensionibus*, tom. III: «Gratiam habeo his qui me arguunt, amici enim sunt: sive juste, sive injuste arguant, non exprobrare voluit, sed emendare.» Hæc ille. Rationem dat Salomon *Proverb.* xv, 4, dicens: «Lingua placabilis, linguam vite;» quia, sicut fructus arboris vite hominem servasset incorruptum et immortalem: sic et correptio lenis et amica affert incorruptionem et vitam immortalem.

15. CORRIPE AMICUM: SÆPE ENIM FIT COMMISSIO,

id est, perpetratio peccati, tum ab amico, quæ ab altero amico corripienda est; tum ab obrectatore, qui amico detrahit, et falsa attingit, sæpe fit perpetratio calumniæ, ut habet Græcus, *q. d.* Admone amicum ut se purget de infamia, quia sæpe committitur calumnia, qua falso aliquis infamatur. Unde sequitur: «Et non omni verbo credas;» Græca Complutensium, *corripere amicum; sæpe enim fit calumniæ vana, et non omni sermone credat cor tuum; Tigurina, increpa, inquam, amicum; etenim existit sæpe calumnia; quare non cuius sermone fidem adhibeas; Syrus, corripere amicum, quia aliquoties est accusator vanus; et non omni verbo credat cor tuum.*

Fortè Noster pro *δὲ βολῆ*, id est *calumnia*, legit *συμβολῆ*, id est *commissio*, hoc est collatio. Sic enim cap. xviii, vers. 32, *συμβολῆ* verit *commissio*. Sensus ergo erit: Corripere amicum, ut culpam de qua infamatur emendet, si eam admisit; purget, si non admisit: nam crebra est commissio, id est symbolum et collatio tum epulationis, tum detractionis. In symposiis enim cæterisque hominum congressibus, crebro detrahitur famæ absentium, atque tunc quisque quasi in symbolo confert suum judicium et dicerium; in qua varietate multæ a multis committuntur calumniæ. Alii enim joci causa fingunt crimina, alii lapsu linguæ et loquacitate, aut ex studio placendi, et timore displicendi sociis detrahentibus, iis applaudunt, adduntque auctarium crescenti mendacio; alii malevolentiae causa amplificanti; alii addunt circumstantias, quæ rem probabilem faciant; alii similia dicta vel facta sinistre interpretantes in eandem rem detorquent. Hinc subdit: «Et non omni verbo credas.» Ita S. Gregorius, lib. IV *Moral.* cap. xxv, mystice explicans illud *Proverb.* xxiii, vers. 21: «Quia vacantes potibus, et dantes symbola, consumentur: Potibus, inquit, vacant, qui de opprobrio alienæ vitæ sese inebriant. Symbolum vero dare est, sicut unusquisque solet pro arte sua cibos ad vescendum, ita in confabulatione detractionis verba conferre.» Et paulo ante: «Carnes ad vescendum conferre, est in colloquutione derogationis vicissim proximorum vitia dicere.» Ecce hoc est uti epulationis, ita detractionis symbolum; hæc obrectationis *commissio*, id est, collatio et quasi commessatio. Unde liquet hanc *συμβολῆν* reipsa esse *δὲ βολῆν*, scilicet hanc commissionem et collationem reipsa esse calumniam.

Præclare S. Gregorius Nazianzenus de suo quadragenarii jejunii silentio scribens: «Linguam, inquit, non homo, non nix, non torrens, non scopulus, non denique res ulla coercere potest: nihil est quod a linguæ sagitta tutum atque immune sit; quam quisquis domuerit, is nimirum sapientiæ arcem et principatum tenet.» Vide S. Augustinum, lib. X *Confessionum*, cap. xxxvii, et serm. 3 in *Matthæum*: «Domat, inquit, homo feram, non domat linguam; domat leonem, et non

refrenat sermonem; domat ipse, et non domat seipsum; domat quod timebat, et ut se domet non timet quod timere debebat.»

16 et 17. EST QUI LABITUR LINGUA, SED NON EX ANIMO. QUIS EST ENIM QUI NON DELIQUERIT IN LINGUA SUA? — Dicit hoc partim ad ostendendum quam facile lapsu linguæ peccetur, tum ab amico, ea de causa leniter corripiendo; tum a detractoribus, præsertim apud socios in symbolis, quibus proinde non facile est credendum, uti jam dixit. Nam *non ex animo* idem est quod non ex studio, non ex proposito, non ex mente et intentione detrahendi, calumniandi, aut quomodolibet lædendi. Syrus posteriorem partem legit sine interrogatione, ideoque contrarium dat sensum: *Est enim, inquit, qui peccat, et non ex corde; et est qui offendit, et non lingua sua.* Verum Latina et Græca lectio uti communior, ita aptior est et verior, ad quam proinde alludit S. Jacobus, cap. iii, 2: «Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir,» etc. Vide ibi dicta.

17 et 18. CORRIPE PROXIMUM ANTEQUAM COMMUNERIS. ET DA LOCUM TIMORI ALTISSIMI. — Sunt qui accusato delicto, præsertim si contra se admissum sit, aut esse dicatur, illico exandescunt, fremunt, minantur, et in verba aspera, quin et verbera præcipiti ira prosiliunt, itaque ordinem prudentiæ et charitatis invertunt. Hos monet Siracides, ut prius leniter corripiant proximum (sic enim ipse se probabiliter vel purgabit, vel emendabit), itaque in se dent «locum timori» Dei, qui hanc lenitatem in corripiendo proximo præcipit. Ejus ergo timore, amore et reverentia leniter corripiamus, tum ut a nobis spiritum iræ, impatientiæ et vindictæ excludamus; tum ut proximum har lenitate emendemus; tum ut Dei lenitatem et benevolentiam emereamur, ne ipse nostræ acerbitati et duritiæ offensus permittat nos in similia, imo graviora labi, juxta illud *Galat.* vi, 1: «Hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tentem;» ut tuo lapsu discas tentatis compati. Unde Tigurina vertit, *amicum* (vel proximum) *tuum redargue priusquam mineris, iraque posita da locum legi Altissimi;* Syrus prosus alio abit, *corripere, ait, malum, quia multos fraudavit, et non ad omne verbum credas ei.*

Græci codices Complutenses et cæteri multa hic addunt, nimirum, *timor Domini intium assumptionis; sapientia autem ab eo dilectionem præstat* (vel acquirit); *cognitio mandatorum Domini, disciplina vitæ; qui autem faciunt quæ placita sunt ei, immortalitatis arborem decerpunt* (vel arbore fruuntur): quæ Tigurina ita clare vertit, *religio Domini primus, quo ad eum recipiuntis, gradus est; amorem vero demeretur sapientia. Cognitio præceptorum Domini, eruditio vitæ est: et qui morem gerunt, ipsi fructum carpunt immortalitatis; alii, timor Domini principium est doctrinæ, etc., et rectius, ut idem sit quod illud crebro usurpatum in Scriptura a Siracide, Salomone et Davide: «Princi-*